

Eski Zaman Kadınları Arasında (1958)

Nahid Sırrı Örik (1895 – 1960)

GENEL BAKIŞ

Nahid Sırrı Örik bu çalışmasında ailesindeki kadınlardan dinlediklerinden yola çıkarak yine ailesindeki kadınları aktarır. İlk aktardığı kadın babası Sırrı Bey'in babası Ahmet Nâfiz Bey'in annesi Sabure Hanım'dır. Kafkasya'dan kaçırılıp köle olarak satılmış olan Sabure Hanım'ı kuması Naime Hanım takip eder. Aile, Ahmet Nâfiz Bey'in Hasibe Hanım ile evlenmesiyle genişler. Böylece Nahid Sırrı Örik'in babası Sırrı Bey dünyaya gelir, Sırrı Bey'in Melek Hanım'la evlenmesiyle de Nahid Sırrı Örik. Bir aile hikâyesi olan bu eser bu anlamda, erken yaşta evlilikle başlayan kayınpalide olmakla da sonlanan kadın hikâyeleri üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nda memurluk eden erkeklerin ev içindeki gündelik düzenini yine kadınların dünyasından aktarır.

KİŞİLER

Sabure Hanım	Nahid Sırrı Örik'in babasının babannesi
Mehmet Sabit Bey	Sabure Hanım'ın ilk eşi
Ahmet Nâfiz Bey	Sabure Hanım ile Mehmet Sabit Bey'in oğlu
Hacı Salih Ağa	Sabure Hanım'ın ikinci eşi
Naime Hanım	Hacı Salih Ağa'nın nikâhladığı kölesi
Hasibe Hanım	Ahmet Nâfiz Bey'in eşi
Hasan Sırrı Bey	Ahmet Nâfiz Bey ile Hasibe Hanım'ın oğlu
Fehime Hanım	Ahmet Nâfiz Bey'in nikâhındaki ikinci kadın
Ayşe Sıdıka Hanım	Hasibe Hanım'ın dünürü
Melek Meliha Hanım	Hasan Sırrı Bey'in eşi
Ayşe Nihal	Hasan Sırrı Bey ile Melek Meliha Hanım'ın kızı

SİNOPSİS

Nahid Sırrı Örik anlatısına çocuk yaşta Kafkasya'dan kaçırılarak İstanbul'a getirilen Çerkes kökenli Sabure Hanım'ın hikâyesiyle başlar. Esirci bir kadının evinde büyüyen Sabure Hanım, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışını, II. Mahmud dönemindeki dönüşümleri ve dönemin saray çevresine ilişkin söylentileri kendi gözünden aktarır. Daha sonra Hacı Kâmilî Paşa'nın konağına alındığında kendisine Cezbinur adı verilir. Paşa'nın eşi tarafından Paşa'nın kâatibi Mehmet Sabit Bey ile evlendirilince "Sabure" olur. Bu evlilikten Nahid Sırrı Örik'in babasının babası Ahmet Nâfiz dünyaya gelir. Genç yaşta dul kalınca ikinci evliliğini Hacı Salih Ağa ile yapar. Hiçbir zaman mutlu olamadığı bu evlilikte Naime Hanım ile kuma olarak aynı hâneyi paylaşırlar. Oğlu Ahmet Nâfiz'in yetişmesi Hasibe Hanım ile evlenmesi ve ailenin genişlemesiyle anlatının odağı ikinci kuşağa geçer. Ahmet Nâfiz'in memuriyet hayatı nedeniyle aile Bursa'dan İzmir'e, Çanakkale'den Midilli'ye, Rusçuk'tan Erzurum ve Muş'a kadar farklı şehirlerde yaşar. Kadınların, özellikle de Hasibe Hanım'ın duygu durumunu belirleyen en büyük unsur Ahmet Nâfiz'in sadakatsizliğidir. Nitekim Ahmet Nâfiz'in Muş'taki görevi sırasında gerçekleştirdiği ikinci evliliği aile içinde büyük bir kriz yaratır. Böylece Hasibe Hanım ile kayınpalidesi Sabure Hanım arasındaki ilişkiler de zaman içinde değişir. Anlatı üçüncü kuşağa Ahmet Nâfiz Bey ile Hasibe Hanım'ın oğlu Hasan Sırrı Bey ile geçer. Onun Melek Hanım'la evlenmesiyle birlikte eski aile düzeni değişmeye başlar ve böylece kuşaklar arası gerilim daha net görünür hâle gelir. Nihayet 1895 yılında Nahid Sırrı Örik'in doğumuyla anlatı tamamlanır. Bütün anlatı boyunca 93 Harbi, göçler, memuriyet değişiklikleri ve ekonomik sıkıntıların bir aileyi nasıl etkilediği gündelik bir yerden aktarılır.

OLAYLAR

Sabure Hanım

Sabure Hanım, Nahid Sırrı Örik'in babası Hasan Sırrı Bey'in babası Ahmet Nâfiz Paşa'nın annesidir. Yani babasının babaannesidir. Çerkes bir kadın olmasına rağmen Kafkasya'nın neresinde doğduğu bilinmez. 1912 civarında yetmişli yaşlarda olduğunu iddia etmesine rağmen oğlu Ahmet Nâfiz Paşa 1837 doğumludur. Üstelik kendisi İkinci Mahmud devrini gayet iyi hatırlamaktadır. O nedenle epey uzun ömürlü bir kadındır.

Kardeşleri olmasına rağmen hiçbirinin adını hatırlamaz. Yalnızca annesinin adının Hawa, babasının adının ise Süleyman olduğunu hatırlar. Esircilik yapan kişiler tarafından erken yaşta kaçırılarak İstanbul'a getirilir ve esirci bir kadının evine yerleştirilir. Kadın eski bir sadrazamın kız kardeşidir ve güzelleşeceğini düşündüğü kızları erkenden alıp yetiştirerek konaklara satmaktadır.

Sabure Hanım'ın çocukluğuna dair hatırladığı şeyler genellikle bu kadının evine aittir. Bir gün tanıdıklarından olan iki kadın cariyeleriyle birlikte bu kadının kapısını çalar ve kapı açılır açılmaz kendilerini içeri atar. Tenha bir yoldan geçerken karşılarına dört yeniçeri çıkmış ve onlara karşı koyamadıkları için yeniçeriler tarafından sırtlanılmışlardır. Fakat kaçırıldıkları sırada cariyelerden biri "Efendi amcalarımız bizi gezmeye götürüyorlar!" dedikten sonra dördünü de bırakıp gitmişlerdir çünkü yaşlı başlı yeniçeriler "efendi amca" sayılmaktan ve anca gezmeye götürülecek durumda görülmekten rahatsız olmuşlardır.

Yeniçeriliğin kaldırıldığı 1826 yılında yeniçeri kışlalarının yanısını günlerce yine bu kadının evindeki pencerelerden izler. Sonbahar geldiğinde bir gün ulema kılığına girmiş bir yeniçeri sokakta yürürken birden askerler tarafından yakalanır ve başı onun gözleri önünde kılıçlarla gövdesinden ayrılır. Sabure Hanım kesik başın "Ne ettim ben" diyerek yerde yuvarlandığını görünce dayanamaz. Birkaç gün hasta yatar.

Yeniçeriler ortadan kaldırıldıktan sonra Sultan Mahmud çok alafrangalaşır. Sabure Hanım'ın evinde kaldığı esirci kadın bir gün cuma namazı çıkışındaki selamlığa gidip gelince padişahın suratını açtığından şikâyet eder. Padişahlar yüzlerini hiçbir zaman örtmediği için Nahid Sırrı Örik kadının kastettiği şeyin padişahın sarıklı kavuk yerine fes takması olabileceğini not eder. Sultan Mahmud çapkın bir adam olduğundan bazı kadınlar onun geçeceği yollara dizilir o da onlara bakarak sakalını sıvazlar. Ancak bazı Rum evlerinde hatta balıkçı kulübelerinde sabahladığına dair dedikodular da dolandır.

Sabure Hanım'ın bahsettiği diğer isim de Sultan Mahmud'un ablası Esmâ Sultan'dır. Anlattıklarına göre Esmâ Sultan, IV. Mustafa'yı boğdurtup yeğeni Abdülmecid'in devrinde ölümüne dek uzun seneler yalnız yaşar. II. Mahmud döneminde ise adamlarını taşradan gelen gençlerin bulunduğu kahvelere gönderip yakışıklı olanları bulunduğu saraya, yalıya veya köşke getirtir. Onlarla gönül eğlendirdikten sonra çalıştırılmaları için kalfalara teslim eder sonra da gerekirse zehirle öldürtür.

Sabure Hanım esirci kadının evinde bir süre kaldıktan sonra Hacı Kâmili Paşa adlı bir vezir tarafından satın alınır. Ancak o zamanlar ismi henüz Sabure değildir. Vezirin konağında ona Cezbinur ismi verilir. O günlere dair çok az şey hatırlar. Güzel bir kız olduğu için Paşa'nın odalığı olduktan sonra hamile kalırsa kendini nikâhlatacağını düşünenler vardır. Bu yüzden hanımı ondan habersizce Cezbinur'u Paşa'nın kâtiplerinden Mehmet Sabit Bey isimli genç bir adamla nikâhlayıverir.

Mehmet Sabit Bey, Nahid Sırrı Örik'in dedesi Ahmet Nâfiz Paşa'nın babasıdır. Evlendiğinde otuz bir yaşındadır. Evlenince Cezbinur'a Sabure adını verir. Paşa'nın hizmetinden ayrılıp başka bir devlet göreviyle Bursa'ya yerleşir. Yazma, sevgililerine mektup yazma ihtimali nedeniyle kadınlara öğretilmediği için Sabure Hanım'a okuma öğretir. Bir nedenle Manisa'ya gittiğinde bir hastalığa kapılır ve birkaç gün içinde otuz üç yaşında hayatını kaybeder.

Nahid Sırrı Örik, onun uzak bir görev yerinden Sabure Hanım'a yazdığı bir mektuba dayanarak ya kayıncılarıyla ya görümceleriyle ya da başka bir kadınla birlikte yaşadığını düşündüğünü not eder. Fakat bu kadının kim olduğunu bilemez.

Sabure Hanım'a büyük bir servet kalmasına ve evlenmesine gerek olmamasına rağmen çevresindeki insanlar onu tekrar evlenmeye teşvik eder. Taliplerden biri yakışıklı, zengin ama ondan yirmi yaş

büyük olan Hacı Salih Ağa'dır. Odalığı Naime Hanım dışında kimsesi yoktur. Sabure Hanım onunla evlenmeyi kabul eder ancak odalığını esir pazarına göndermek istemeyen Salih Ağa evlendikten sonraki gün onau azat edip nikâh kıyar. Sabure Hanım hayatı boyunca bunu unutmaz ve sadece Mehmet Sabit Bey'i sevgiyle anar.

Salih Ağa bir gece onun yanında bir gece de Naime Hanım'ın yanında yatar. Akşam yemeğinden sonra Sabure Hanım'ın yattığı odada otururlar. Cariyeler onun yatağını hazırlayınca sohbet yatağında devam eder. Bazen de yatağa girer girmez uyuyakalır. O zaman Naime Hanım ile Salih Ağa sessizce odadan çıkarlar.

Gelin

Salih Ağa, Sabure Hanım'ın Mehmet Sabit Bey'den olan oğlu Ahmet Nâfiz'e çok iyi davranır. On beş yaşındayken devlet hizmetine girmesini sağlar. Çokça harçlık vererek şımartır. O da geceleri dışarıda sabahlar, bazı geceler eve sarhoş gelir. Naime Hanım'a teyze diye hitap eder ama annesinden daha yakın davranır. Naime Hanım onun bu hâline karşılık onu evlendirmeyi teklif edince bulunacak kızın mavi gözlü, beyaz tenli, pembe yanaklı, uzun saçlı ve okur-yazar olması koşuluyla evlenmeye razı gelir.

Üç hafta kadar sonra gelin olarak bulunan Hasibe Hanım'ı istemeye giderler. Hasibe Hanım o gün Sabure Hanım ile Naime Hanım'ı yan yana görür. Sabure Hanım orta boylu, dolgun vücutlu, siyah saçlı, koyu ela gözlü, beyaz tenli ve al yanaklı bir kadındır. Sağ elindeki parmaklarda güzel bir zümrüt ve elmas bulunmasına karşılık kulaklarındaki küpeler son derece adi görünümlüdür. Naime Hanım ağda yapılmış yüzü pasparlak, kaşları rastıklı, gözleri sürmeli bir kadındır. Zümrüt ve elmas gibi kıymetli mücevheri olmamasına rağmen kulaklarına ve parmaklarına taktığı her şey çok zevklidir.

İsteme günü Hasibe Hanım'ın ailesi kızlarının evlenmesine müsaade eder ancak düğün hazırlıkları sırasında Bursa'da bir deprem olduğu için Bursa'nın başka bir yerine göçüp düğünlerini orada yaparlar.

Hasibe Saliha Hanım

Nahid Sırrı Örik'in babasının annesi olan Hasibe Saliha Hanım genellikle Hasibe adını kullandığı için Saliha ismi bilinmez. 1839 doğumlu olup aslen Gürcü'dür. Annesi Hafize Hanım Ali Ağa diye biriyle evlidir ancak Ali Ağa hayatını kaybeder. Eşinin kendi kardeşiyle evlenmesini vasiyet ettiği için Hafize Hanım Ali Ağa'nın kardeşi Rıdvan Ağa ile evlenir ve İstanbul'dan Çürüksu'ya gider. Hüseyin Rüştü, Ali ve Hasibe olmak üzere iki oğlu bir kızı dünyaya gelir.

Rıdvan Ağa kırk yaş civarı ölünce Hafize Hanım Sünnî ve Zeynep adlı görümcelerinin yanına sığınır ancak geçinemez. Kelkit'ten Bekir Ağa adlı bir adamla evlenmek zorunda kalır. Oğullarını yanında götürürken kızı Hasibe'yi çocuğu olmayan halası Edayi Hanım'a bırakır.

Edayi Hanım beş yaşındayken Kafkasya'dan çalınıp satılmış bir kadındır. Hareminde bulunduğu Ahıska valisi Hacı Hakkı Paşa'nın dört karısından biridir. Hacı Hakkı Paşa öldükten sonra dört kadın, en büyüklerinin oğlu Edhem ile birlikte Süleymaniye'deki geniş evlerinde yaşamayı sürdürür. Hasibe altı yaşına gelince onu mahalle mektebine yazdırırlar. Hasibe günlerini yatalak Edhem Bey'in odasında geçirir. Edhem Bey on üç on dört yaşlarındayken Sivas'ın ileri gelenlerinden birinin kızıyla evlendirilir. Ancak bir hastalığa yakalandıktan sonra eşi Sivas'a gider. O da otuzlu yaşlarının başında hayatını kaybeder. Dört kadın bu kaybın ardından İstanbul'dan daha ucuz olduğunu düşünerek Hasibe'yi de alıp Bursa'ya taşınır.

Burada bir ev, birkaç da dükkân satın alırlar. Hasibe buradaki mektepte bir erkek çocuğu saç örgüsünü şiddetle çekince mektepten alınır. Eve bir hoca getirilir ve hem okuma-yazması geliştirilirken hem de hafız olmak üzere yetiştirilir. Gelinlik çağa geldiğinde de isteyenleri çıkar.

Padişah ve Kedi

Hasibe Hanım İstanbul'da bulundukları sırada II. Mahmud'un büyük oğlu Sultan Mecid'i bir kere yakından, bir kere cuma selamlığında uzaktan, bir kere de saltanat kayığını Kandilli veya Kanlıca'da bir ziyaretteyken bir yalı penceresinden Boğaz'ı geçerken görür. Fakat on on beş dakika sonra kayık geri döner. Rivayete göre Sultan Mecid Beykoz Kasrı'na varınca karşısına aniden bir kedi çıkar, o da hemen geri döner. Yine rivayete göre kendisi sabahları mutlaka biraz Kuran okur. Bir sabah Kuran

okurken bir nedenden dolayı odasından dışarı çıkar, döndüğünde de kedisinin Kuran sayfalarını parçaladığını görür. O günden beri kedileri uğursuz sayar.

Çirkin Gelin

Nahid Sırrı Örik, Hasibe Hanım'ın dedesinin evlenmek için koştığı şartlara uyduğunu ancak çirkin olduğunu belirtir. Teni, gözleri ve saçları çok güzel olsa da kısa boylu, çarpık bacaklı, gövdesi bacaklarına göre daha uzun, koca ağızlı, büyük burunludur. Yüzünün bazı yerlerinde de et benleri vardır. O devirde bir erkek evleneceği kızı düğün günü görebildiği için dedesinin mecburen rıza gösterdiğini düşünür.

Dört Yaşlı Kadın

Dört yaşlı kadın Hasibe'yi evlendirirken dükkânlardan ikisini onun üstüne yapar. Sonra da kendilerine aylık bağlatma umuduyla İstanbul'a giderler. Sadrazam Koca Mustafa Reşid Paşa'nın Boyacıköyündeki yalısına vardıklarında içeri alınırlar ama yalının en alt katında bir odaya sokulup saatlerce bekletilirler. Sonunda dayanamayıp yalayı terk ederlerken kendilerine tepeden bakan kalfa ve cariyelere bir gün onların da aynı duruma düşeceklerini söylerler. Maaş bağlatmayı beceremeseler de İstanbul'dan Bursa'ya dönerken dünürlerine hediyeler getirirler.

Kısa süre sonra Mustafa Reşid Paşa vefat eder. Sonra da oğlu Damat Ali Galip Paşa bir gece Boğaz'da boğulur. Bunun üzerine, Ali Galip Paşa'nın dul annesi bu ikinci felakete dayanamayıp akli dengesini yitirir.

Çocuk

Hasibe ile Ahmet Nâfiz'in evlenmesinden dokuz ay on gün sonra bir bebekleri dünyaya gelir. Adını Ali Penahi koyarlar. Ancak bebek altı aylıkken birden ateşlenip sonra da hayatını kaybeder. Bir yıl geçmeden bir oğulları daha olur. Bu doğum Ahmet Nâfiz'in üvey babası Hacı Salih Ağa'nın ölümünün ardına denk gelmesine rağmen Ahmet Nâfiz bebeğin adını öz babasının adı Mehmet Sabit koyar. Fakat bu bebek de yaşamaz. Hasibe Hanım yeniden hamile kalır. Ahmet Nâfiz, görev icabı Bursa'dan ayrılırken bebek doğduğunda oğlan olursa adının Hasan koyulmasını istediğini, kız olursa istedikleri adı verebileceklerini söyler. 1861'de, Sultan Mecid'in ölümü sonrası Abdülaziz'in tahta çıktığı yıl doğum gerçekleşir ve Adını Hasan koyarlar. Bursa Mevlevî şeyhi Bahaettin Efendi bunu öğrenince Sırrı ismini de ekletir, böylece çocuğun adı Hasan Sırrı olur.

Ali Efendi

Bir gün Hasibe Hanım'ın Kelkit'teki kardeşi Ali Efendi çıkagelince Ahmet Nâfiz onun eşinin kardeşi olduğuna inanmadığı için hareme sokmaz. Hatta onun Hasibe Hanım'ın bir âşığı olduğunu bile düşünür. Araştırma yapıp kardeşi olduğunu anladıktan sonra görüşmelerine izin verir.

Memuriyet ve Ticaret

Ahmet Nâfiz, üvey babası Hacı Salih Ağa'nın parasını işletip mal alıp sattığı için ticaretle de meşgul olur. Bir ara kereste toplatıp bir ovaya yığdırır. Bu sırada Ahmet Vefik Paşa (o günlerde henüz paşa değildir) müfettiş olarak Bursa'ya gelir ve bunların Ahmet Nâfiz'e ait olduğunu öğrenince bir memurun ticaretle uğraşmasından hiç hoşlanmaz. Kısa bir süre sonra keresteler çıkan yangından kül olur.

Bunun üzerine Ahmet Nâfiz birçok kişiye borçlu çıkar. Evdeki kadınların mücevherlerini satmak zorunda kalır. Sonunda İstanbul'a gidip Âli Paşa'dan yardım ister ve onun desteğiyle İzmir Ticaret Mahkemesi başkanlığına getirilir. Kendisi Arapça, Farsça ve Rumca bilen, matematik ve muhasabe öğrenimi görmüş biridir. Böylece 1863'ten 1879'a kadar Anadolu ve Rumeli'de başka başka şehirlerde yaşarlar.

İzmir'de

Aile, 1868'e kadar toplam beş yıl İzmir'de yaşar. Burada yazın sıcaklığı, kışın yumuşaklığı, gayrimüslim nüfusun çokluğu, modanın direkt Avrupa'dan gelen kıyafetlerle belirlenmesi gibi şeyler herkesi bir şekilde etkiler.

Ahmet Nâfiz İzmir'deki eğlence mekânlarını keşfettiği için geceleri eve geç gelmeye başlar. Üstelik eve gelince de cariyelere bulaşır. Hasibe Hanım bu yüzden geceleri o gelene kadar bekler.

Naime Hanım korse giymeye başladığından beri geceleri bile yatağa korseyle girer. Eskiden siniyle yemek yerken artık korseyle yere oturamadığı için masa başında çatal bıçakla yemeye alışır. Sabure

Hanım ise eliyle yemeyi sürdürdüğü için onun yemeği odasına siniyle gönderilir. Hasibe Hanım da gelin oluşunun ilk yıllarında Sabure Hanım ona kötü davrandığı, mesela çamaşır yıkatarak ellerini yıpratmış için onu elleriyle yemek yediği gerekçesiyle yemek odasından kovar ve misafirlerin yanına çıkarmaz. Böylece intikamını almış olur.

Hasan Sırrı burada okuyup yazmayı öğrenir ama kısa boylu, sıska ve çirkin bir çocuk olduğu için ölen kardeşlerinin ne kadar güzel olduğu her söylendiğinde kendini “Onlar güzelmış ama aptalmış, ölmüşler. Ben çirkinim ama akıllıyım, ölmüyorum” gibi sözler ederek savunur.

İzmir Dedikoduları

Hanımlar bir Ramazan günü şehrin valisi olan Kabuli Paşa'nın eşini ziyarete gittiklerinde epey bir süre beklemek zorunda kalırlar. Evin hanımı nihayet geldiğinde Kuran okuduğunu ardından da nafile namazı kıldığını, cariyelerin bu yüzden geldiklerini kendisine haber veremediklerini söyler. Ancak Hasibe Hanım kapı aralığından baktığında bambaşka bir şey görmüştür. Evin hanımı açık bir pencere önünde sallanan sandalyeye oturmuş değişik renkte ve köpüklü bir şerbeti yudumlamaktadır. Keyfini bölmek istemediği için misafirlerini bekletmiştir.

Kabuli Paşa'nın bir de ünlü papağanları vardır. Biri Türkçe diğeri Fransızca konuşur. Rivayete göre Fransızca konuşan bütün gün hiçbir şeye ses çıkarmayarak evin içinde olup bitenleri gözleyip akşam da Kabuli Paşa'ya jurnal eder. Kabuli Paşa'nın kayınvalidesi bu papağandan rahatsız olduğu için ondan daima kinle bahseder.

Çanakkale'de

Aile, Ahmet Nâfiz Bey Akdeniz Adaları vilayetinin mektupçuluğuna tayin edilince İzmir'den vilayetin Sultan Abdülaziz zamanındaki merkezi Çanakkale'ye gider. Vali Kayserili Ahmet Paşa'nın okur yazarlığı kıt olduğu için Ahmet Nâfiz'i tüm teftişlerinde yanında götürür. Kıbrıs'a gittiklerinde Hasibe Hanım Ahmet Nâfiz'in oradaki kadınlara nasıl düşkünlük göstereceğini düşünerek kahrolur. Ancak bir yıl sonra, Kayserili Ahmet Paşa'nın terfi ettirilmesiyle Ahmet Nâfiz Bey de Midilli sancağında mutasarrıflığa tayin edilir.

Midilli'de

Ahmet Nâfiz Bey burada bir memura göre epey yüksek bir maaş alır. Bursa'da satılmamış olan birkaç dükkândan ve büyük bir evden gelen kiralarla beraber ciddi miktarda kazancı olur. Ancak evdekiler ondna para istediğinde huysuzlaşır. Hesabını bilmeyen bir adam olduğu için Hasibe Hanım'ın onun cebinden gizlice aldığı paraların yokluğunu da fark etmez.

Hasibe Hanım, eşinin konumu gereği kendisini merak eden Rum kadınlar kendisini ziyarete geldikçe onlardan aşağı kalmama duygusuyla görünüşüne ayrı bir özen göstermeye başlar ve eskisinden daha özenle mücevher takar.

Ahmet Nâfiz Bey burada eğlenceye fazla kapıldığı için çok sık hastalanır. Bu yüzden de tayinini ister ve sonunda Halep vali yardımcılığına tayin edilir. Birçok yere borçlandığı için evdeki kadınların mücevherlerini satarak Midilli'den ayrılır.

Yine İzmir

İstanbul'a vardıklarında bu tayinden vazgeçilir. Âli Paşa da öldüğü için Ahmet Nâfiz Bey Aydın vilayeti mektupçuluğuna getirilir. Böylece daha düşük rütbeli ve daha düşük maaşlı bir göreve rıza gösterir. Aile ikinci defa İzmir'e gider. Fakat Âli Paşa'nın ölümünün ardından memurluklar kısa süreli olduğu için birkaç ay sonra Tuna vilayeti mektupçuluğuna tayin edilir.

Ruşuk

Vilayet merkezi olan Rusçuk'a vardıklarında Midilli'den daha çok Türk ve İslam izlerini taşıyan bir yere geldiklerini düşünürler. Tuna Nehri'ni gören bir ev kiralarlar. Vidin sancağında yaşayan Aziz Paşa adlı bir mutasarrıf, Sabure Hanım'ın eski sahibi Hacı Kâmilî Paşa'nın satın aldığı sonradan da azat ettiği kölelerden bir kadın olduğu için onu evlerine davet eder. Sabure Hanım Vidin'e giderek bir ay orada misafir kalır. Ahmet Nâfiz Bey de valinin isteğiyle bakanların dengi kabul edilerek çeşitli pürüzlü işlerle meşgul olmak için Bükreş'e gönderilir.

Ancak Ahmet Rasim Paşa Yanya'dan yeni vali olarak atandığında yanında kendi mektupçusunu getirdiği için Ahmet Nâfiz Bey boşa çıkar. Ancak kış mevsimi olduğu, odun ve kömür alındığı için

bahara kadar bekleme kararı alınır. Rasim Paşa, Ahmet Nâfiz Bey'i tanıdıkça kendi mektupçusunu yanında getirdiği için pişman olup onu başka bir göreve yönlendirmek istese de Ahmet Nâfiz Bey bunu kabul etmez. Aile 1872 baharında İstanbul'a döner.

İstanbul-Erzurum

Bursalı Kazasker Ağâh Efendi Konağı'nda misafir kalırlarken Ahmet Nâfiz Bey de Bâbüâlî'de kendine iş arar. Anca sonbaharda, Midilli'de aldığı on bin kuruştan fazla maaşın yarısı kadar, 5570 kuruş maaşla Erzurum Divan-ı Temyiz başkanlığına tayin edilir. Karadeniz'de fırtına güzde başladığı için ailesini baharda gelmeye ikna edip kendisi Erzurum'a gider. Hasibe Hanım, eşinin Erzurum'da kadınlarla haşır neşir olamayacağını bildiği için bu sefer onu Kıbrıs'a ve Bükreş'e yolcu ederken duyduğu endişeleri duymaz. Bu sırada, oğulları Hasan Sırrı da Bayezit Rüştîye Mektebine başlar.

Ahmet Nâfiz Bey Erzurum'a vardığında atandığı görevin vilayet vekili tarafından üstlendiğini görünce açığa çıkar. Onun hâlini gören vali onu Muş sancağı mutasarrıflığına 6770 kuruş maaşla tayin eder.

Kışın bitiminde Hasan Sırrı'nın sınav zamanı başlamasına rağmen Hasibe Hanım Erzurum'a gitmeye karar verir. Ahmet Nâfiz Bey'in gönderdiği mektuplarda kendisine söylemeye çekindiği bir şey olduğunu sezdiği için onu kimse bu kararından döndüremez. İki cariyelerini de alıp yola çıkarlar. Gemiyle Karadeniz'i aşır Trabzon'da bir handa kaldıktan sonra at üstünde önce Hasibe Hanım'ın abisi Hüseyin Rüştü'nün yaşadığı Kelkit'e uğrayıp sonra da Erzurum'a giderler. Buradaki molanın ardından Muş'a doğru yola çıkarlar.

Geçmişin Tekrarı

Muş'a iki saatlik mesafede kendilerini süvari jandarmalar karşılar. Muş'ta Hasan Sırrı'nın dadısıyla evlendirilip nahiye müdürlüğüne getirilen Ahmet Ağa, Ahmet Nâfiz Bey'den bir mektup getirip Sabure Hanım'a verir. Sabure Hanım mektubu okuduktan sonra atını alıp gider ve Ahmet Ağa'yla birlikte bir saat kadar baş başa gider. Sonra atını durdurup Hasibe Hanım'ı yanına çağırarak durumu aktarır. Ahmet Nâfiz Bey Muş'ta ikinci defa evlenmiştir. Hasibe Hanım bunu öğrenince yol boyunca sırtı dimdik kalır ancak eve vardıklarında yaşmağı gözyaşlarıyla sırlıslıkam olur. Sabure Hanım evdeki ikinci eşi azarlayarak yanlarından kovar.

Ahmet Nâfiz Bey orada yalnızken rahmetli öz babası Mehmet Sabit Bey'in Oltu kasabasında yaşayan iki kardeşinden biri, yakışıklı oğlu Said ile birlikte onu ziyarete geldiğinde Said'in tıpkı kendisi gibi çok güzel bir kız kardeşi bulunduğunu söyleyip kızını onunla evlendirmeyi teklif eder. Ahmet Nâfiz Bey de bu teklifi kabul eder. Ancak düğün günü gelince evlendiği esmer, uzun boylu Fehime Hanım'ın hiç de erkek kardeşi kadar güzel olmadığını görünce kandırıldığını anlar. Üstelik okur-yazar olmadığı gibi çok kötü bir Türkçe konuşur.

Hasibe Hanım yol boyu içten içe kıvransa da rakibesinin çirkinliğini ve cahilliğini görünce rahatlar. Ahmet Nâfiz Bey bir gün ona Fehime Hanım'la bir mektup yollar. Hasibe Hanım rakibesinin okuma yazma bilmediğini öğrenince mektubu neden onunla gönderdiğini anlar. Mektupta Ahmet Nâfiz Bey tıpkı üvey babası Hacı Salih Ağa'nın annesi Sabure Hanım'a yaptığı gibi bir gece onunla bir gece Fehime Hanım'la yatmak istediğini yazmıştır. Hasibe Hanım cevabını yazıp Fehime Hanım'la gönderir. Teklifi reddeder, iki gece kendisiyle bir gece rakibesıyla yatmasını talep eder. Bu konuda anlaşılır ama Ahmet Nâfiz Bey Fehime Hanım'la yattığı gecelerde bile onunla sabahlamayıp yine Hasibe Hanım'ın yatağına gelir.

Fehime Hanım sık sık Hasan Sırrı'nın dadısı Fatma Hanım'a ağlayıp akşamları da "Gah gidek yatahları yapah" diyerek Hasibe Hanım'ın da yatağını hazırlamak zorunda kalır. Ahmet Nâfiz Bey onun bu cehaletinden ve kaba lisanından öyle hoşlanmaz ki onunla hemen hiç vakit geçirmez. Nitekim kendisi bazı geceler uyanıp şiir yazmak isteyince Hasibe Hanım hemen mum yakıp kalem, hokkayı, kâğıdı getirir hatta bazen şiir hakkında ne düşündüğünü bile söyler.

Hasibe Hanım Kelkit'te yaşayan annesi Hafize Hanım'ı çok özlediği için yanına getirtir. Ancak otuz yıldır köyde yaşayan kadın iyice köylü olduğu için onu çok sevmesine rağmen annesine karşı küçümseme duyar. Onun otuz yıllık eşi Bekir Ağa'yla da hiç konuşmaz. Hareme geçmesine asla izin vermez. Öyle ki Bekir Ağa buna çok bozulduğu için Muş'tan Erzurum'a gittikleri sırada atını Hasibe Hanım'ın atına yanaştırıp elini hiç öpmemesine ne kadar kızdığını ifade eder.

Hasibe Hanım'ın büyük abisi Hüseyin Rüştü Efendi de oğullarıyla birlikte bir süre onların yanında kalır. Erzurum'un bir kazasından bir kadın Sabure Hanım'a haber gönderip amcasının kızı olduğunu şöyle

de Sabure Hanım kimseyle görüşmek istemez. Nitekim Muş'taki kadınların çoğu bitli oldukları için sık sık kaşınırlar, vücutlarında dolanan bitleri yakalayıp parmakları arasında öldürdükten sonra da odanın ortasına fırlatırlar. Maalesef Hafize Hanım da böyle bir kadındır.

Nahid Sırrı Örik, kendisi daha çocukken Hüseyin Rüştü Efendi'nin ikinci eşi Şükriye Hanım ve çocuklarıyla hacca gitmeden önce onlara geldiğinde Şükriye Hanım'ı hamama sokup bitli fesini gizlice yakmak zorunda kaldıklarını not eder.

93 Harbi Öncesi

Yavaş yavaş savaşın çıkacağını anlayan İngiltere Muş'a bir konsolos gönderir, konsolos da mutasarrıf Ahmet Nâfiz Bey ile arkadaşlık kurar. Bu arkadaşlık sonucunda Hasan Sırrı yaşlı konsolostan İngilizce dersi almaya başlar.

Muş'taki devlet otoritesinin sarsıldığını anlayan Ahmet Nâfiz Bey tüm nüfuzlu beyleri ve şeyhleri mutasarrıf konağına davet eder. Ziyafetin tam orta yerinde de herkesi önceden çağırdığı zaptiyeye tutuklatır. Ancak tutuklanan ve sancak dışına çıkarılan kişilerin uğraşları sonunda görevinden azledilir.

Fehime Hanım'a Veda

Ailecek Erzurum'a yola çıkmadan önce Fehime Hanım'ın babası olan amcasını çağırır ancak amcası yerine amcasının oğlu Said gelir. Ahmet Nâfiz Bey, Fehime Hanım'ı kardeşi Said'e bırakıp Erzurum'a öyle gider. Onu gıyabında boşar. Yıllar sonra Fehime Hanım ona Sivas'tan (birine yazdırdığı) bir mektup göndererek kardeşi Said'in torununun Gaatasaray Lisesine yazılabilmesi için yardımını rica eder. Fakat adresi bildirmediği için Sivas'ta ilgili makamlara haber verilmesine rağmen nerede yaşadıkları bulunamadığından Ahmet Nâfiz Bey yardımcı olamaz.

93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) Sırasında

Ahmet Nâfiz Bey Erzurum'da 5000 kuruş maaşla Merkez Bidayet Mahkemesi başkanlığına getirilir. Fakat savaş patlak verince insanlar kuzeye ve güneye göç etmeye başlar. Onlar da Kelkit'e Hüseyin Rüştü Bey'in evine misafir olurlar. Daha sonra Erzincan'a göçerler. Hasan Sırrı burada askeri liseye kaydolur. Kadınlar evde durmadan askerler için çorap vesaire örer.

Artık paşa unvanı bulunan Ahmet Nâfiz Bey Erzincan'da general gibi bir rütbe alır. Hasan Sırrı'nın dadısıyla evlendirip nahiye müdürlüğüne getirdiği ama Muş mutasarrıflığından azledilince kendi gibi azledilen Ahmet Ağa da subay olur. Ahmet Ağa'nın azledilmesinin sebebi olarak okur-yazar olmayışı gösterilse de o devirde kaymakamlar, valiler arasında bile okur-yazar olmayan vardır. Ahmet Ağa yeni rütbesinin keyfini çıkarmak için hükümet konağının kapısında ona askeri selam veren askerler bulunduğu için çeşitli bahaneler bulup sürekli konağa gelip gider.

Çöküş

Erzurum'a geri döndükten sonra on bin kuruş maaşla adliye müfettişi olarak çalışır ama daha sonra maaşlarda azaltma yapıldığı için maaşı yedi bin kuruşa iner. Bu sırada damar sertliğinden dolayı işe zar zor gidebilir. Doktorlar sıcak iklimde yaşamayı tavsiye edince tayini için dilekçe yazar ama evdeki kadınlar onun tayinini beklemeden 1879 yazında İstanbul'a gider. Bu erken gidişin nedeni Hasan Sırrı'yı Mülkiye'ye kaydettirmektir.

Onun hasta hâliyle tekrar evlenmesinin, eğlencelerde kendini kaybetmesinin ihtimali olmadığını düşünen Hasibe Hanım ilk defa onu bu kadar rahat biçimde ardında bırakır. Ancak Ahmet Nâfiz Bey kışı tek başına geçirdikten sonra emekliliğini isteyip Ahmet Ağa ile beraber önce Trabzon'a oradan deniz yoluyla İstanbul'a döndüğünde bakımsızlıktan ve hastalıktan dolayı nerdeyse on yaş yaşlanmış gibidir.

İstanbul'da

İstanbul'da Hacı Âkif Efendi'nin evinde misafir kaldıktan sonra bir ev kiralayıp artık başka yere taşınmayacakları düşüncesiyle yeni eşyalar alırlar. Hasan Sırrı da Bayezit Rüştüyesindeki müdürü Abdurrahman Şeref Efendi'yi Mülkiye'nin müdürü olarak bulur. Kısa bir sınavın ardından Mülkiye'ye kaydı yapılır.

Kadınlar misafirliklere gitmeye, misafir kabul etmeye başlar. Fakat Ahmet Nâfiz Bey döndükten bir sene sonra yatalak olduğu için Hasibe Hanım 1882'den 1887'ye kadar onun başucunda kalır. Hatta öyle ki saçları diz kapaklarına kadar uzar.

1887'de bir cuma günü ikindi vaktinde kapıya yaşlı bir kadın gelir ve içeride abdest alıp namaz kılmak ister. Kadını eve davet ederler. Kadın içeri girer girmez üst katta bir hasta olduğunu hissederek hastayı okuyup üfleme istediğini söyler. Ahmet Nâfiz Bey bu tür şeylere hiç inanmadığı için önce ondan izin alınır. Ahmet Nâfiz Bey izin verir. Kadın namazını kıldıktan sonra onun başında dualar okur. Üç hafta boyunca her gün öğle namazından biraz önce gelip aynı şekilde dua eder. Bu duaların neticesinde Ahmet Nâfiz Bey ayağa kalkıp yıllardır oturmanın bir daha nasip olup olmayacağını merak ettiği karşısındaki mindere iki defa oturabilir.

Kadın Ahmet Nâfiz Bey'in iyileşip eskisi kadar iyi olacağını müjdelir. Evdeki herkes kadının bir ermiş olduğunu düşünürken bir tek Sabure Hanım buna ikna olmaz ve bir gün kadının kalbini kırar. O günden sonra kadın bir daha gelmez ve Ahmet Nâfiz Bey üç hafta geçmeden vefat eder. Cenazeden iki saat sonra onun odasına giren Hasibe Hanım, kayınvalidesi Sabure Hanım'ı rahmetli oğlunun içmesi için konmuş olan ılık sütü içerken bulur. Sabure Hanım ne oğlunun ölümünden şiddetli bir üzüntü duyar ne de oğlundan bahsederken gözyaşı döker.

Hasan Sırrı, Mülkiye'nin yetiştirdiği üçüncü ve en kalabalık sınıfı dördüncülükle bitirir. Birincilik İkinci Meşrutiyet döneminde sadrazamlık yapacak olan İbrahim Hakkı'nındır. İkisi de yabancı yazışmaları yürütmek için Hariciye Nezaretinde mülâzım yani stajyer olarak işe alınır. Hakkı'nın babası Sakızlı Remzi Efendi Şehremaneti Meclisi başkanı olduğu için bu durum onu etkilemez ama Hasan Sırrı coğrafya öğretmenini olarak ikinci bir işte daha çalışır.

Daha sonra ikisi de bin beş yüz kuruş maaşla Abdülhamid'in sarayında mütercimliğe başlar. Görevleri arasında yabancı gazeteleri tercüme etmek, yabancılara çekilecek telgrafları kaleme almak ve padişahın uyumadan önce dinlemeyi sevdiği polisiye romanları çevirmek vardır. Son görevi onların ardından işe alınan başka mütercimler üstlenince İkinci Meşrutiyet'e kadar diğer görevlerini sürdürürler.

Ancak babası öldüğünde yirmi altı yaşında olan Hasan Sırrı, Beyoğlu'ndaki gezmelerini gittikçe artırır. Yirmi sekiz yaşına geldiğinde artık onun bu hâline son vermek isteyen annesi Hasibe Hanım Naime Hanım ile kafa kafaya verip onu evlendirmeye karar verir.

Sırrı Bey'in Evliliği

Sırrı Bey arkadaşı Hakkı Bey ile birlikte sık sık Beyoğlu'na hem Fransızca ve İngilizce dersi almaya hem de eğlenmeye gider. Annesi Hasibe Hanım ile Naime Hanım onu evlendirerek daha disiplinli bir hayat yaşamaya teşvik etmeyi düşününce Sırrı Bey de kabul eder. Böylece görücü dolaşılmaya başlanır.

Kadınlar o yıllarda ya önceden sözleşip ya da mahalle mahalle gezip bekçilere ve aktarlara o muhitte evlenecek bir kız olup olmadığını sorarak söylenen eve çatkapı giderler. Evlerinde genç kız bulunan kadınlar da misafirlerin neden geldiğini anlayıp onları içeri davet eder. Genç kız eğer güzel değilse süslenerek eğer güzelse olduğu hâliyle görücüye çıkar. Görücüler kızı beğenmezse kahvelerini çabucak içip kalkarlar ama beğenirlerse kızın dişlerini görebilmek için onu konuşturmaya çalışırlar. Kız çok çabuk açılırsa "delişmen" olduğu için evlenmeye çok hevesli görülür, çok somurtkansa veya ciddiye ya sevdiği biri olduğu ya da kibirlendiği düşünülür.

Bir ara kendisi eski maliye bakanlarından bir paşanın torunlarından olup kardeşi de sadrazama damat olmak üzere olan bir kadının kızını görmeye giderler. Kız hemen piyanonun başına geçip birkaç şarkı çalar. Hasibe Hanım bu kızın Aksaray'daki evlerine gelmeye tenezzül etmeyeceği için oğlunu iç güveyi vermek zorunda kalacağını düşünüp istemez. Üstelik kız da yirmi yaşını geçkin görüldüğü için evlenmeye geç kaldığını düşünür.

Erzurum'da yaşadıkları sırada Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın kâtibi Arif Bey'in eşiyle tanışmış Aksaray'da da komşu olmuşlardır. Arif Bey'in eşi, Hasibe Hanım'a Üçüncü Ordu Topçu Kumandanlığından emekliyken vefat etmiş İbrahim Paşa'nın dul eşiyle kızının komşuları olduğunu söyleyip kızı görmesini tavsiye eder. Kızın annesi Ayşe Sıdika Hanım yangın ve mali felaketler yüzünden evlerini kiraya verip Tahir Paşa adlı bir kişiden dul kalmış bir ahabının evinde kızıyla birlikte kirada yaşar. Kızı Melek Darülmuallimattan ikincilikle mezun olmuştur.

Hasibe Hanım ile Naime Hanım Melek'i görmek için bu iki dulun yaşadığı eve gider. Melek basit bir kıyafet içinde, boğazı ağrıdığı için boynuna bağladığı bir bezle karşılarna çıkar. Hasta olduğu için fazla kalamaz. Ancak Hasibe Hanım ile Naime Hanım onu çok beğenir. Sırrı Bey annesinin beğendiği

Melek'le evlenmeyi kabul eder ancak Ayşe Sıdika Hanım, Hasibe Hanım'ı beğenmediği için kızını vermek istemez. Hasibe Hanım ile Naim Hanım onu ikna etmek için Sırrı Bey'in ileride sadrazam bile olacağını söylerler. Ayşe Sıdika Hanım ikna olur ancak Melek, evleneceği erkeği uzaktan da olsa görmek ister.

Sırrı Bey kısa boylu, bacakları gövdesine göre orantısız, kara kaşlı, yuvarlak çeneli, miyop olduğu için kalın gözlükleri olan bir adamdır. Ancak tavırları son derece naziktir. Bir gün güzel kıyafetler içinde ağır ağır yürüyerek Melek'in evinin önünden geçer. Melek de onu beğenir. 1889 yılında evlenirler.

Sırrı Bey sadrazam olamaz ama sınıf arkadaşı Hakkı Bey olur. Kendisi de otuz iki yaşında bâlâlığa yani bugünün orgeneralliğiyle bir olan rütbeye yükselir. Onun bâlâ olduğu bu yılda sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa yaşça büyük olmasına rağmen bâlâlıktan iki rütbe aşağıdadır.

Ayşe Sıdika Hanım

Adana civarında yaşayan Zorluoğlu Ali'nin kızı Ayşe Sıdika Hanım'ın iki kız bir de Hüsnü adında bir erkek kardeşi vardır. Hüsnü Bey, V. Murad'ın kısa süren iktidarında mabeyincilik yapmıştır ve Avnullah Kâzîmi adıyla bilinen oğlu Selim'in kızı da Şair Halide Nusret Hanım'dır. Nahid Sırrı Örik, "Zorlu" soyadını kullanma hakkının Selim Bey'in kardeşi Süleyman Tevfik Bey'e ait olduğunu ama dayılarından birinin damadıyla teyzesinin bir kızının oğlunun da bu soyadını aldığını not eder.

Ayşe Sıdika Hanım, 1859 tarihinde Bağdat'ta vali ve kumandan olan Serdar-ı Öktem Ömer Paşa'nın eşinin teyze kızıdır. On altı yaşında neden Bağdat'ta bulunduğu bilinmese de ziyaretlerine gittiği bir gün Ömer Paşa tarafından dul olan topçu kumandanı İbrahim Paşa'ya yakıştırılır. Ömer Paşa, Ayşe Sıdika Hanım'ın annesi Hasibe Hanım'a mektup yazarak evlilik için izin ister. İzin gelince de nikâhları kıyılır.

Hasibe Hanım, bir paşa kardeşi olup Samatya'da Pembe Konak adlı bir konakta yaşamıştır. Uzun ömürlü olan bu kadın, Rabia adlı bir torununu kendi yetiştirmiş ve evlendirmiştir. Ancak çocuk yaşta evlendiği için anca anne olabilecek hâle geldiğinde şeriat hükmünce boşanmayı talep edebilecek durumda olduğu için o vakit boşanmasını da sağlamıştır.

Ayşe Sıdika Hanım evlendiğinde on altı yaşında olmasına rağmen İbrahim Paşa altmış beş yaşındadır. Bağdat'ta daha önce evlendiği eşi ve İhsan isimli oğlu vefat etmiştir. Kendisinin Rus olduğu söylense de Nahid Sırrı Örik, onun 93 Harbi sırasında emekli olduğundan dolayı savaşta görev alamadığı için ağlamasından yola çıkarak aslında Leh olduğunu iddia eder. 1830'da bağımsız bir Lehistan için Rusya'ya karşı ayaklandığı için kurşuna dizilmekten kurtulanlardan olduğunu düşünür. Gerçek adının ne olduğunu bilmeseydi Müslümanlığa döndükten sonra hiçbir namazını aksatmadığını, Ayşe Sıdika Hanım'ın onun için "Aman bu papaz herifin namazından niyazından bıktım usandım!" dediğini aktarır. Evliliğine aracılık eden Ömer Paşa da aslen Avusturya'dan kaçıp gelmiş bir Hırvat'tır ve onu, eşiyle akraba olan bir kızla evlendirerek akrabalık inşa etmek istemiştir.

Ancak nikâh gecesi İbrahim Paşa'yı gören Ayşe Sıdika Hanım dedesi yaşında bir adamla karşılaşınca hüngür hüngür ağlamaya başlar. İbrahim Paşa hemen başka bir odaya gidip vefat eden eşinden kalan mücevherlerin bulunduğu bir çekmeceyle geri gelir. Ayşe Sıdika Hanım bunları görünce ağlamayı keser ama İbrahim Paşa'yı hiçbir zaman sevmez. Paşa ölüm döşeğindeyken bile düğüne gitmeyi ihmal etmez.

On beş yıllık evlilikleri boyunca yedi çocukları doğar. Bunlardan iki kızı Emine Binnaz ile Melek Meliha ve iki oğlu Rüştü ile Ömer hayatta kalır. Evliliklerinin büyük kısmında İbrahim Paşa'nın tayini nedeniyle Manastır'da yaşarlar ve bir çocukları hariç tüm çocukları burada dünyaya gelir. Burada satın aldıkları konağı satıp İstanbul'a geldiklerinde Aksaray'da yeni ve büyük bir ev alırlar. İbrahim Paşa öldükten sonra Ahmet Nâfiz Paşa ile aynı kabristana, Merkez Efendi Kabristanı'na gömülür.

Ayşe Sıdika Hanım otuzlu yaşlarında dul kalınca gelen tüm taliplerini reddederek konaktaki yaşamını sürdürür. Emine Binnaz'ı Numan adlı bir yüzbaşıya verir. Ancak Numan Bey onlarla yaşarken mutfak masrafına hiç katılmadığı için sinirlenip çifte ayrıca çıkan yemekler arasında et olmasını yasaklar. Bunun üzerine Emine Binnaz durumu eşine bir beyit yazarak aktarır. Bunu okuyan Numan Bey utanarak mutfak masrafına katılır. Fakat Ayşe Sıdika Hanım damadını bir türlü benimsemez.

Numan Bey, Berlin Kongresi kararları gereğince Karadağ'a teslim edilecek bir bölgede yaşayan Arnavutların isyan etmesi nedeniyle bölgeye gittiğinde diğer askerlerle birlikte bir kuleye hapsedilip kulenin ateşe verilmesiyle öldürülür. Bu kaybı atlatabayan Emine Binnaz eşini daima sevgiyle anar. Ancak ufak tefek bir adam olan Numan Bey'in böyle bir sevgiye layık olmadığını düşünen Ayşe Sıdika Hanım kızını ne zaman ağlarken görse "Aman bu midesiz karı bu sıska herifin nesine böyle deli divane, anlayamadım gitti!" der.

Nahid Sırrı Örik, 1924 yılında İzmir'de tanıştığı bir gümrük memurunun rahmetlinin erkek kardeşi olduğunu ve rahmetliye ikizi gibi benzediğini öğrenince kendini Ayşe Sıdika Hanım'a hak vermekten alamaz.

Ayşe Sıdika Hanım, kendisine kalan serveti borsada erittiği konak da çıkan bir yangında kül olduğu için Emine Binnaz'ı Kütahyalı Bekir Nizami Paşa'yla evlendirip Edirne'ye gönderir. Fakat bu durumuna rağmen elinde kalan her şeyi yanan konağın yerine yirmi odalı bir konak inşa ettirmeye harcar. Bunun sebebi Bağdat'ta tanıştığı, eşinin görevi gereği Manastır'da da karşılaştığı ve Aksaray'da komşusu olan bir kadına gösteriş yapma merakıdır. Bu yıllanmış rekabet hakkında konuşan kadın, Ayşe Sıdika Hanım'ın kendine göre bir eve çıkmak yerine yirmi odalı konak yaptırmasıyla alay ederek peynir ekmek yiyip gösteriş yaptığını söyler.

Ayşe Sıdika Hanım gerçekten de elinde tek kuruş kalmadığı için yeni konağı bir okula kiralayıp çocuklarıyla birlikte Tahir Paşa isimli birinin dul eşinin evine pansiyoner olarak yerleşir. Hre şeye rağmen oğullarını askeri okullara verir, Melek Meliha'yı da Darülmuallimat'ta okutur.

Hediye Hanım

Ayşe Sıdika Hanım'ın ablası olan Hediye Hanım bir paşanın gelinidir. Bir gün yaşadığı konağa gelen yaşlı bir kadın oğlunun onu arabada gezerken gördüp âşık olduğunu, yataklara düştüğünü ve öleceğini söyleyerek yanına muhafızları alarak bir defalığına evine gelip oğluna kendisini göstermesini ister. Hediye Hanım kadını merhametsizce reddeder. Kadın ona beddua ederek güzelliğinden mahrum kalmasını diler.

Yedi yıl sonra eşi Şevki Paşa'nın Kosova'dan gelmiş bir emirberi memleketinde bir cinayet işlediğini ve yakalanmak üzere olduğunu söyleyip yardım ister. Paşa eğer bir cinayet işlediyse cezasını çekmek zorunda olduğunu söyler. Ertesi sabah inzibatların onu almak için geldiklerini görünce adam Şevki Paşa'nın odasına koşar. O içeri girdiğinde Şevki Paşa odasında Kuran okumaktadır. Adam kasatırasıyla Şevki Paşa'ya saldırırken Hediye Hanım eşini kurtarmak için adamın önüne atlar. Bu sırada Şevki Paşa hayatını kaybeder Hediye Hanım da yüzüne ve boynuna aldığı darbeler yüzünden güzelliğinden olur.

Dünürlük

Sırrı Bey ile Melek Hanım'ın nişanı Tahir Paşa'nın eşinin evinde, düğün de Sırrı Bey'in evinde olur. İki tarafın da mali durumu parlak olmadığı için her şey mütevacizdir. Bu nedenle aralarında Ömer Paşa'nın da bulunduğu davetliler her şeye küçümseyici bakışlar atar. Fakat getirdikleri hediyeler son derece özensiz ve ucuzdur. Ayşe Sıdika Hanım bundan dolayı aşağılanmış hissederek oğullarını alıp büyük kızının Edirne'deki evine taşınır.

Melek Hanım, kayınvalidesi Hasibe Hanım'la çok iyi anlaşır. Öyle ki ona "anne" diye seslendikçe Hasibe Hanım nihayet bir kızı da olduğuna sevinir. Sırrı Bey'in mali durumu iyileşince Yıldız Sarayı yakınlarında bir eve çıkarlar. 1890 yılında bir kızları dünyaya gelir. Ayşe Sıdika Hanım ona Ayşe Nihal adını verir.

Hasibe Hanım, doğumdan sonra misafir ettikleri Ayşe Sıdika Hanım'ın bazı akrabalarıyla konuşurken kendisi, Sabure Hanım ve Naime Hanım'ı kastederek "Biz öyle fûrûmaye kadınlardan değiliz, soydan soptan hanımefendiyiz!" dediğini duyar. Sözlüğe bakıp bu kelimenin "cibiliyetsiz" anlamına geldiğini öğrenince sinirlenir ve dünürünün ne kadar hanımefendi olduğunun misafirlerinin getirdiği hediyelerden anlaşıldığını söyler.

Ayşe Sıdika Hanım her şeye rağmen Sırrı Bey'i çok sever. Binnaz'ın ikinci eşi Bekir Nizami Paşa'dan o kadar hoşlanmaz ki onu görmeye gelen paşa eşlerinin karşısında yanlış bir şey söylememesi için onu defalarca uyarır. Bunun üzerine Bekir Nizami Paşa başına onun bir hotozunu geçirir, bir kürkünü giyer,

boynuna da bir kurdela bağlar. Misafirler gelince kapı aralığından Ayşe Sıdika Hanım'ın göreceği şekilde "Geleyim mi?" diye sorar.

Ayşe Sıdika Hanım, son günlerini Sırrı Bey'in evinde dünürlerinin bakımı altında geçirir. Ne zaman aynadaki yansımasını görse "Tuh Allah belanı versi, deccal karı!" diyerek kendi düşkünlüğüyle alay eder. 1891'de, Ayşe Nihal on aylıkken vefat eder ve İbrahim Paşa'nın yanına gömülür.

Sabure Hanım, Ayşe Sıdika Hanım'ın geride bıraktığı oğlu Ömer'in annesizliğini hissetmemesi için elinden geleni yapar. Onu odasında yatırdığı, namaza alıştırdığı için abdest almadan önce abdest suyunu bile ısıtır.

Ancak Melek annesinin ölümünün ardından evdeki üç kadından da eziyet görmeye başlar. Sabure Hanım da Naime Hanım da Hasibe Hanım da birden kötü birer kaynanaya dönüşür. Melek bu durumu eşiyile görüşüp istediği takdirde başka eve taşınabileceklerini öğrenince üç kadını çekirdek ailesini alıp evden gitmekle tehdit eder. Bunun üzerine üç yaşlı kadın Ayşe Nihal bebekten uzak kalmaya dayanamayacakları için yumuşar. Hasibe Hanım'ın anlatmasına göre bir gün Melek, Sabure Hanım'a çok sinirlenip onu bastonla kovalayarak üst kata kaçıtır. Yani gelin artık herkese söz geçirir.

Sırrı Bey hem hukuk bölümünde hocalık hem bakanlıkta mektupçuluk yaparken imkânı genişlediği için Yıldız Sarayı'na giden yokuş dönemecinde karakolun karşısında bir binaya taşınırlar. Nahid Sırrı Örik 1895 yılının 22 Mayıs'ında bir cuma günü bu evde dünyaya gelir. Onun doğumundan üç hafta önce Naime Hanım iki aylık hastalığın ardından hayatını kaybeder. Cenazesi daha sonra parka dönüştürülen Abbasağa Mezarlığı'na gömülür. Vefatına yalnızca Sırrı Bey ile Hasibe Hanım üzüldü. Kalan mallardaki tüm hisseleri Sırrı Bey'e geçer. Ondan geriye kalan korseler de yıllar sonra akrabalar tarafından kahkahalar eşliğinde giyilir.

TEMALAR

TOPLUM

Kölelik Sabure Hanım güzel olduğu için Kafkasya'dan çocuk yaşta köle olarak satılmak üzere kaçırılmış bir kadındır. Kafkasya'da ailesinin ona verdiği isim bilinmemektedir. Onu satın alan esirci kadın ayrı bir isim verir, onu satın alan Hacı Kâmilî Paşa başka bir isim, evlendirildiği erkek başka bir isim. Yani her satıldığında başka bir kimliğe bürünmek durumunda kalır. Onu satın alan esirci kadın eski bir sadrazamın kız kardeşidir ve bu iş için nüfuzunu kullanmaktadır. Onu satın alan ilk kişi de bir paşadır. Dolayısıyla, kölelik ve köleliğin beraberinde getirdiği her türden uygulama Osmanlı İmparatorluğu'nda ne hükümet katında ne de halk nazarında şaşılacak bir şeydir. Gündelik hayatın olağan bir parçasıdır.

Toplumsal cinsiyet Sabure Hanım ilk eşi Mehmet Sabit Bey'i kaybettikten sonra tek başına yaşayabilecek imkâna sahip olmasına rağmen çevreden gelen baskılar nedeniyle ikinci defa evlenir. Ancak ikinci evliliğini yaptığı Hacı Salih Ağa onunla evlendikten bir gün sonra kölesi Naime Hanım'ı azat edip nikâhına alır. Böylece Sabure Hanım Hacı Salih Ağa ölene dek kumasıyla aynı evde yaşamak zorunda kalır. Aynı şekilde, gelini Hasibe Hanım da Ahmet Nâfiz Bey'in Muş'taki görevi sırasında Fehime Hanım'la nikâhlanması nedeniyle kısa bir süre de olsa kumasıyla yaşamak zorunda kalır. Onu kurtaran şey eşinin prensip olarak çok eşlilikten vazgeçmesi değil, kumasının eğitimsiz bir kadın oluşudur. Nitekim evlilikler kişilerin birbirini görmeden gerçekleşmesi nedeniyle çiftler birbirlerini hiçbir anlamda tartmadan eş olurlar. Bunun Hasan Sırrı Bey'in eşi Melek Meliha Hanım ile değiştiğini görürüz. Melek Meliha Hanım, uzaktan da olsa Sırrı Bey'i görmeden evlenmeyi kabul etmez. Bu anlamda evlilik her iki taraf için bir tür kumara benzese de erkekler hâlihazırda tanıdıkları kölelerini nikâhlayarak ya da evli oldukları hâlde başka kadınlarla nikâhlanabildikleri için daha geniş bir özgürlük alanına sahiptir.

PSİKOLOJİ

Acı çekme Hayatı boyunca kumasıyla birlikte yaşamak zorunda kalan Sabure Hanım ve eşinin hiçbir zaman kendisine sadık kalmadığını bilen Hasibe Hanım acı çeker. Sabure Hanım yaşı ilerledikçe hüznünü öfkeye çevirebilse de Hasibe Hanım, Ahmet Nâfiz Bey hastalanıp yatağa düşene dek kendisine ihanet edeceği korkusuyla acı çekerek yaşar.

POLİTİKA

Çatışma Anlatının arka planında Osmanlı İmparatorluğu'nun temel politik çatışmaları da vardır. Öncelikle II. Mahmud'un yenilikçi adımlarının halk arasında yarattığı gerilim söz konusudur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sürecinde yaşanan şiddetli vakalar durumun boyutunu gösterir. Ahmet Nâfiz Bey'in memuriyet hayatı boyunca deneyimlediği görevden alınmalar ve yeniden tayinler hem bürokratik güç mücadelelerini hem de merkezi yönetimle taşradaki nüfuzlu kimseler arasındaki ikircikli ilişkiyi örnekler.

Kapsayıcılık Müslüman olan Leh kökenli İbrahim Paşa ile Hırvat kökenli Ömer Paşa, imparatorlukta etnik kökenden ziyade hizmet ve sadakatin önemsendiğini gösterir. Müslüman olma koşuluyla elde edilen bürokratik iktidar, koşullu bir kapsayıcılık sayesinde herkesin devletin üst kademelerine yükselebildiğini örnekler.

TARTIŞMA SORULARI

1. Sabure Hanım'ın hikâyesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki köleliğe dair nasıl bir örnek sunar? Diğer ülkelerdeki, örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kölelikle nasıl farklılaşır?
2. Mehmet Sabit Bey'in Sabure Hanım'a okuma öğretmesi, Ahmet Nâfiz Bey'in okur-yazar bir kadınla evlenmek istemesi hatta Fehime Hanım'ı bu yüzden istememesi ile Melek Meliha Hanım'ın Darülmuallimat mezunu oluşunun olumlu bir nitelik addedilmesi dönemin modernleşen erkeklerine dair neler söylemekte?
3. Okur-yazarlığın o dönem için bir çiftin mahremiyetine katkı sağladığı düşünülebilir mi? Tek eşli çift mahremiyetiyle modernleşme ilişkisi nasıl düşünülebilir?
4. Osmanlı İmparatorluğu'na kadınların hikâyesi içinden bakmak modernleşmenin cinsiyetler ve kuşaklar arasındaki sürecini görmemizi sağlar. Bu anlamda, Sabure Hanım ile Melek Meliha Hanım arasındaki süreklilikler ve süresizlikler hakkında neler söyleyebiliriz?

BİBLİYOGRAFYA

Örik, Nahid Sırrı. *Eski Zaman Kadınları Arasında*. İstanbul: Everest, 2022. [1958].